

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

פרק כ"ב כ' - ל"ח

בלק (תשכ"ז)

גליון זה מוקדש כולו לענין האתון ראיתה ודבורה. לחלוקי הדעות בין פרשנינו בשאלה זו אקדים כאן את מה שהקדים ר' אליעזר אשכנזי בספרו "מעשי ה'" לענין האתון וחשב שהדברים טובים לזמנו (ושמא הם גם טובים לחוגים מסוימים בזמננו?)

... כבר ידעת מה שכתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה ח"ב מ"ב שכל זה מראה הנבואה וידעת כמה האריך הרמב"ן ז"ל להשיב אפו על הרמב"ם בפרשת וירא אליו, ... ואל יחשב לי לרמות לב בהכניסי ראשי בין ההרים הרמים ואלה, שלענין מה שנוגע לאמונת האדם בא' בפ' נצבים (דב' כ"ט) "אתם נצבים... למען הקים אותך היום לו לעם... ולא אתכם לבדכם אנכי כורת ברית... כי את אשר ישנו פה עמנו היום ואשר איננו פה", אם כן כל אחד מאתנו גם בנינו ובני בנינו עד סוף כל הדורות אשר עברנו בברית משועבדים לחקור בסתרי דברי תורה ולהיטיב אמונתנו אליה על הצד היותר זכוון אשר בחוקנו ולקבל האמת ממי שאמרו, ולא תעיק סברת זולתנו - בשגם היא קדמה לנו - לעכב על ידנו מלחקור, ואןר בא ראוי לנו ללמוד ולקבל מי שקדם לנו כשם שהוא לא רצה בקצת לקבל האמת ממי שקדם לו, ואת אשר לא בחר הרחיקו מעליו. כן נאות אלינו לעשות כדבריהם.

ואין ספק שלא אחד מקט היתה כוונתו בהיותו מחבר ספר לומר לכל הבאים: "קבלו דעתי!" אבל כוונתו היתה ודאי הודעת דעתו בלבד. כדי שהבאים אחרינו יראו וכך יבחרו להם. כי על ידי קבוץ רוב הדעות הנפרדות יבחן האמת. וכך יאות לנו להשלים כוונתם (= של הקדמונים) ולחקור עד מקום שיד שכלנו מגעת. ובשגם בהיותנו חוקרים בסתרי תורה ובאהבתה-נשגה. כמו שנ' (תהל' י"ט) "שגיאות מי יבין מנסתרות בקני", לא לחסאת יחשב לנו כאשר כוונתנו לשם שמים. אבל אשמים אנחנו כאשר נתרשל מלחקור בסתרי תורתנו באמרנו: "כבר אריות גברו ונקבל דבריהם כפי מה שהם", ואפילו שהם חלוקים בדבריהם, על כל אחד באמר: "מי יחלוק על האין הזה!" ועל דרך זה (= אם בלך בדרך לא טובה זו) נניח הקודמים חלוקים בעיסתם באמרנו: "פן ירוצו גולגולתנו". אין ספק כי כל עושה אלה עליו נאמר (משלי) "אמר עצל ארי בחוץ... בתוך רחובות ארצח!" אבל נאות לנו לחקור ולעיין בענין שכלנו ולכתוב דעתנו לתועלת הבאים אחרינו, אם שיסכימו לדעתנו ואם שיסלקוהו ולא יבחרו בו...

וכתבתי כל זה לך, מפני ראותי בדורות הללו, כי רבו האנשים ההולכים בדרך זה מפני עצלותם או יראתם והיא ישרה בעיניהם. שאתה לא תבחר ולא תקרב דרך זה אליך, אבל התאמץ לעלות ולהבין תורתנו בעיניה ומה שתאמין בהם, ואל יבהילוך שמות הגדולים אשר בארץ כאשר תמצאם חלוקים באמונה ההיא וחקור ובחר, כי לכך נוצרת, וניתן לך השכל ממרומים וזה יועיל לעצמך.

המחלוקת שבין הרמב"ם והרמב"ן בבר' י"ח המקבילה מבחינה מסוימת למחלוקת במקומו עסקנו בה בגליון וירא תש"ה. והבאנו שם את דברי בעל העקדה המנסה לפשר ביניהם בקבעו שקנה המידה לקביעה פרשנית, אם ה"ראיה" היא בחושים או בנבואה היא לשון הכתוב. עיין שם!

לעניננו כבר קדם להפישתו של הרמב"ם רב סעדיה גאון ודבריו טובאים בראב"ע בראשית ג.

ד"ה והנחש: ויאמר רב סעדיה גאון: אחר שהתברר לנו שאין דבור דעת כי אם באדם לבדו נצטרך לומר, כי הנחש, גם האתון לא דברו, רק מלאך דבר בשבילים.

וסן הפרשנים המאוחרים יש להשוות לדברי הרמב"ם ואנן כספי את דברי שד"ל שהבאנו בגליון בלק תשי"ד.

שד"ל: לא יבצר מעם האל לעשות שתדבר האתון, אבל לא היה אפשר שלא יחרד בלעם ושני נעוריו חרדה גדולה ולא היה אפשר שיהיה בו כח להשיב לה דבר, על כן יתכן שלא דברה כדבור של בני אדם, כי "ותדבר" אין כתוב כאן, אבל השמיעה בפה קול יללה שהיה מובן ממנו "מה עשיתי לך?" והוא בכעסו חשיב לעומתה כאדם הצועק לבהמתו: "כי התעללת בי...". והיא חזרה ובערה כאלו תאמר (ל'): "הלא אנכי אתונך...". אז נכמרו רחמיו עליה ואמר (ל'): "לא", כלומר: אין דרך הבהמה הזאת להתעלל בי.

(עלון בלק)

תפישתו של רלב"ג בענין האתון דומה לתפישתו את דברי שמואל המועלה על ידי בעלת הארב.

שמואל א' כ"ח י"ט ד"ה סחר אתה ובניך עמי.

איך זתכן שתגיע נבואה לשמואל אחר הסות? על דרך האמת לא הגיעה נבואה לשמואל ולא עלה מקברו, אבל היה זה כלו מפעולת הדמיון... והנה עם התעורר דמיון שאול על פי פעולות בעלת הארב ומה שהתאמת לו מדברי שמואל בחייו שנתבאר לו שקרע ה' הממלכה ממנו ונתנה לדוד (כמו שאמר לדוד: "ידעתי כי מלך תמלך") ונתבאר לו היות ה' עם דוד והיותו סר ממנו - הגיעו לו מזאת הפעולה כל אלה הדברים הנזכרים.

לשאלה ב' 4 יש לומר שרלב"ג מתעלם לגמרי מהתפתחות הענינים כפי שראוהו פרשנים אחרים, דהיינו מן העזרה הניתנת לבלעט בהתחלה ע"י הדבור האלוקי המונע - באסור מוחלט בפ' י"ג, אל דרך הדבור שבו מניעה מסויגת בפ' כ', אל השלב האחרון של עזיבתו לגורלו בפ' ל"ה. ואם יפרש את הדברים כך אין כל כפל במלים "וילך בלעם" של פסוק כ"א ו"וילך בלעם" של פ' ל"ה. *זיפה עשה רש"י בהביאו את מאמר חז"ל שנאמר במדרש רבה לפסוק כ' "בדרך שאדם רוצה ללכת בה מוליכין אותו" לא בפרושו לפסוק זה אלא בהעבירו אותו לפ' ל"ה ד"ה לך עם האנשים, שהרי רק כאן 'מוליכין אותו' בלי כל הסתיגות בדרך אשר בה בחר. להשוואה בין ההיתר המסוייג של פ' כ' ובין פ' ל"ה עיין הכתב והקבלה לפ' י"ב:

... יש הפרש גדול בין "הליכה עמהם" ובין "הליכה אתם", באמרו "לא תלך עמהם" יורה מניעת הליכה פועלת, שלא ישתתף עמהם לילך, כדי למלאות כונת משאלותם ולשממש בקללת העם, ולא בכלל בלשון זה מניעת ההליכה מכל וכל; אמנם אמרו "לך אתם" אין במשמעותו כי אם ההליכה בעלמא שאין בה תועלת, כמו לטיול ולכבוד; והודיעתנו התורה כונתו הרעה, שבאמת דעתו היתה היפך הצווי, כי אמרה "וילך עם שרי מואב", אשר יורה על הליכת התועלת, למלא משאלות לבנם ולשממש אותם בקללו את אויביהם.

נחמה ליבוביץ